

Иван Петровић*

*Војна академија, Универзитет одбране,
Београд, Република Србија*

Саша Деветак**

*Војна академија, Универзитет одбране,
Београд, Република Србија*

ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ ТАКТИКЕ КАО ВОЈНЕ НАУКЕ***

Сажетак

Развој цивилизације довео је до настанка и развоја држава и војски, чија је основна намена била одбрана државе. Ово је за последицу имало развој сазнања која се односе на начине вођења оружане борбе. Ова сазнања су се временом систематизовала и тако настају знања која се односе на ову област названу ратна вештина. Од XIX века све се више говори о војним наукама (тактици, оператици и стратегији), које замењују синтагму ратна вештина. Међутим, оба правца, источни и западни, препознају тактику као базичну војну науку. Ни до данашњих дана није у потпуности извршено теоријско одређење тактике. Због тога је циљ овога рада опис теоријског одређења тактике као војне науке. У првој глави рада је извршено појмовно одређење тактике као војне науке. У другој глави рада извршена је дескрипција основних конституената тактике. Трећа глава рада се односи на класификацију тактике према више критеријума. Сагледавање поимања кључних термина и опис резултата рада извршено је применом следећих метода: анализе садржаја, методе

* Имејл адреса: ivanpetrovic1977@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7372-637X.

** Имејл адреса: sasa.devetak@va.mod.gov.rs; ORCID: 0000-0002-0076-6466.

*** Овај рад је писан као део научно истраживачког пројекта финансираног од стране Министарства одбране Републике Србије: ШНО/ДХ/1/24-26.

дефиниције и класификације, историјско-компаративне методе, аналитичко-синтетичке методе и дедуктивне методе. Појмовно одређење, опис конституената и класификација тактике као војне науке представља резултат овог рада.

Кључне речи: тактика, војне науке, конституенти, нивои оружане борбе, операције.

УВОД

Све оно што нас окружује представља објективну стварност, а проучавање објективне стварности, или конкретних форми објективне стварности, од постојања свесности људског бића, је било засновано на промишљању које је у себи имало и апстрактни логички карактер. Наиме, поимање разумевања стварности одувек се заснивало на разумевању начина, односно пута доласка од нових сазнања. Апстрактно размишљање добија свој експоненцијални значај са настанком прве науке – филозофије, а пут доласка до нових сазнања у овој науци, обликованој као „љубав према мудрости” заснован је на првим путевима спознаје који се огледају у филозофским методама. И заиста, када се погледају први филозофски правци и апстракција њихове есенције, може се закључити да без развоја филозофије и филозофског методолошког концепта не би било развоја ни других наука, нити других група научних метода којима се истражују подручја објективне стварности. Есенција филозофске мисли може се апстраховати на дијалектику и метафизику. Док прва, дијалектика, пропагира кретање као есенцију постојања објективне стварности, друга, метафизика, нам као есенцију објективне стварности нуди мировање и равнотежу. Ако се погледа развој цивилизације и развој друштвених токова, може се апстраховати као основни закључак да се цивилизација стално развија, и да је њен основни принцип дијалектичко јединство и борба супротности, где развој једног цивилизацијског пола директно утиче на развој њему супротстављеног цивилизацијског пола, а да мировање представља само равнотежу између кретања два цивилизацијског антагонизма (ово се може објаснити на примеру развоја ваздухопловне војне технологије која за последицу увек има и развој противваздухопловне компоненте као тенденције да развој

једног средства има за последицу развој другог средства које ће имати способност супротстављања савременим ваздухопловним снагама). Са друге стране, развој природних наука се темељи на метафизици, односно на мировању као суштинској апстракцији. Као доказ за наведено могу се навести Њутнови закони, Закон одржања енергије и слично, који суштински представљају математичку формулацију основних принципа метафизике. Имајући у виду, да оружани сукоби и њихове конкретне форме одигравања, представљају друштвено технолошке појаве, код којих се прожимају и друштвени и природни закони, за њихово истраживање развија се методолошки концепт заснован на оба филозофска принципа. Тако Симеуновић наводи да „не треба заборавити да је упоредо са процесом диференцијације наука и научних дисциплина текао и процес њихове интеграције и стварања нових научних подручја. Постоји више него ургентна потреба да се све дубљи јаз између природних и друштвених наука, који је нарочито убрзан инвазивношћу информатичких технологија што пре превазиђе” (Simeunović 2023, 36).

Са развојем цивилизације развијају се и квалитативно и квантитативно оружане формације сукобљених страна, али и конкретне форме одвијања оружане борбе и оружаног сукоба. Такође, развијају се и теоријска искуства везана за вођење нивоа оружане борбе, укључујући и тактички ниво. Са развојем писма, ова искуства се полако систематизују и укључују у јединствени фонд сазнања који добија обресе мисаоног проучавања и унапређења. Наиме, са претходним искуствима, развијају се нова оружана технолошка решења која се користе у борби. Нова технолошка решења условљавају развој технолошких оружаных решења друге, супротстављене стране, а последица свега тога је изналагање и нових тактичких поступака која обезбеђују реализацију борбених задатака уз минимизирање сопствених губитака и максимизирање губитака друге стране у сукобу. У тим условима заједно са развојем државних заједница, развијају се и војне формације и њихова борбена употреба. Све ово не би било могуће без развоја војне науке, или војних наука (и данас постоје несугласице око синтагме коју је потребно користити за скуп наука о војној делатности) укључујући и тактику као аутохтону војну науку (видети Blagojević, Starčević i Zogović 2019, 181–183). Бројне несугласице око предмета изучавања аутохтоних војних наука између западних и источних војних мислилаца (у периоду након другог светског рата наша војна мисао

је прихватила источну поделу аутохтоних војних наука на тактику, оперативу и стратегију, у односу на двојну класификацију западних мислилаца на стратегију и тактику) су оставиле битан утицај и на појмовно одређење војних наука и на овим просторима (видети Mačček i Kovač 2011, 15–22; упоредити Petrović, Kankaraš, i Svetković 2016, 65–75). У оваквим околностима се теоријски изграђује и тактика, која представља фундамент развоја оружаних снага и њихових јединица, а дејства и друге борбене и неборбене активности које тактичке јединице, као најниже јединице по свом људском и материјалном саставу реализују, представљају јасне материјалне индикаторе планирања и реализације задатака и на највишим нивоима оружаних снага. У таквим условима се развија тактика као фундаментална војна наука, која је данас изложена и највећим променама у свом развоју захваљујући променама у употреби јединица на најнижим нивоима организовања, као последице примене експоненцијално напредних технолошких решења.

ПОЈАМ ТАКТИКЕ КАО ВОЈНЕ НАУКЕ

Као што је већ напоменуто, развој цивилизације условио је и развој вођења оружаних сукоба. У таквим условима се развијају и војне науке. У пракси се често користи и синтагма ратна вештина, док се тактика, оператива и стратегија представљају као гране ратне вештине. Међутим, стратегија, оператива и тактика, се не могу дефинисати искључиво као вештине. Термин вештина се односи само на практичну димензију једне делатности, односно на способност обављања једне делатности на основу практичне оспособљености и одређеног дара. Такође, треба напоменути да, на пример, према Сакану, „синтагма ратна вештина не може да означава војне науке због три разлога. Први разлог је у томе што та синтагма асоцира на вештину, а не на науку. Други разлог је логичке природе зато што ратна вештина асоцира на то да рат има некакву вештину, што није могуће зато што рат није субјект. Трећи разлог је у томе што термин ратна асоцира на рат, као ширу друштвену појаву, а не на оружану борбу као предмет интересовања војних наука. Ако би се под тим појмом подразумевала војна наука, то би значило да је реч о науци о рату, а не о оружаној борби” (Sakan 2011, 31–44). Као таква и тактика и остале аутохтоне војне науке, су се до XIX века изучавале као вештине. Међутим, експанзија технолошке

компоненте, односно материјалног фактора и стварања сложених организационих војних система условила је да се од краја XIX века тактика све више изучава као наука.

Приликом појмовног одређења термина потребно је се осврнути и на порекло речи тактика. Реч тактика је грчког порекла. Овај термин у преводу са грчког значи поставити, постројити, вештина постројавања борбеног поретка, наука о вођењу битке и односи се на развој тактике у епохи хладног оружја за време постојања фаланги из античког периода (Klaić 1979, 1321). Закључује се да је полазни основ за дефинисање тактике логички исправно одређен, и да се односи на процес употребе војне организације. Приликом појмовног одређења – дефинисања термина тактике посебна пажња је посвећена поштовању правила дефинисања (дефинисање је ненегативно, садржајно сразмерно уз логички исправно одређење дефинијената, односно садржаја којим се појам дефинише – одређење „вишег рода” и „специфичне разлике”). Данас се користи више термина и синтагми који представљају „виши род” (*genus proximum*) приликом појмовног одређења тактике. Термини који се користе су: вештина (већ је дат кратак осврт), процес вођења битке, начин вођења борбених дејстава и слично (видети Sakan 2003, 276–278). Међутим треба истаћи, да тактика није процес, зато што процес представља скуп активности које се одвијају од настанка до нестанка појава као конкретних форми објективне стварности. Зато тактика није процес, она се не везује за поједину појаву, већ представља шири облик друштвене свести људи који је изучавају и који се баве тактиком. Такође, тактика није начин, она не представља ни гносеолошки приказ поступака долажења до неког циља, ни епистемолошки начин истраживања појаве, зато што тактика није научни метод, већ је њено значење знатно шире, а у свом обиму садржава и научне методе као своје конституенте. Због тога је најбоље о тактици говорити као науци (у овом случају војној науци зато што се делатност употребе јединице начелно односи на војне јединице).

Имајући у виду да је одређен „виши појам” код дефинисања тактике и да је у питању наука, овде ће се нешто више рећи о томе шта је наука. Према Речнику српскохрватског књижевног језика (*Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* 1969, 651) „наука је дефинисана као систем знања и законитости развитка природе, друштва и мишљења.” Према другом схватању наука представља систем знања из одређене предметне области. Према Шушњићу

(Šušnjić 1999, 127) „наука је особен метод, којим човек објашњава и разумева свет око себе и себе у свету.” Према Сакану (Sakan 2003, 34) „наука је систематизовано и аргументовано знање о објективном свету до којег се дошло свесном применом одређених метода истраживања.” Прихватљива је и дефиниција по којој наука представља скуп систематизованих методолошки верификованих сазнања о одређеном подручју објективне стварности. Имајући у виду наведено, један од начина дефинисања тактике може бити изведен дедуктивно-аналитичким приступом из дефинисања војних наука. Наиме, према Сакану, војне науке се могу дефинисати као (45) „систематизована и аргументована знања о оружној борби до којих се дошло свесном применом одређених метода истраживања.” Синтагма војне науке нема онај значај који је имала ратна вештина, као наука. Тај значај се преноси на посебне нивое општости, односно на основне војне науке: војну стратегију, оперативку и тактику (93). Дедуктивно-аналитичким приступом, тактика се може дефинисати као „аутохтона војна наука која обухвата систематизована и аргументована знања о најнижим нивоима оружане борбе (бојевима и појединачним дејствима и противдејствима, акцијама и реакцијама)” (Petrović, Kankaraš i Cvetković 2016, 74). Уколико прихватимо дефиницију по којој војне науке представљају скуп систематизованих методолошко верификованих сазнања о оружној борби, као главном садржају оружног сукоба, тактику, дедуктивно-аналитичким приступом, можемо такође дефинисати. Тактика представља аутохтону војну науку која обухвата скуп систематизованих методолошко верификованих сазнања о најнижим нивоима оружане борбе („бојевима и појединачним дејствима и противдејствима, акцијама и реакцијама”).

И поред тога што су претходна појмовна одређења тактике исправна, за прецизну дефиницију тактике треба у потпуности одредити све садржаје дефинијента, односно одредити у потпуности „специфичну разлику” (*differentia specifica*), као други садржајни део дефинијента. Овим приступом се приликом дефинисања тактике као науке, прави садржајна разлика, шта је то што изучава тактика, а што не изучавају друге науке, укључујући и војне науке.

У литератури постоје различити дефинијенти који се односе на садржај изучавања тактике. Често се као део дефинијента користи синтагма „теорија и пракса”. Имајући у виду да је употреба војних јединица заснована на споју систематизоване теорије и искуствене

праксе, употреба ове синтагме има смисла, иако је у претходном периоду ово критиковано (видети Sakan 2003, 277). Такође, често се користи уз „теорију и праксу” синтагма „припрема и извођење”. Имајући у виду да се у конкретним нивоима оружане борбе („на тактичком, оперативном и стратегијском нивоу”) припремају и реализују операције супротстављених страна, примена и ове синтагме има своју стручну оправданост. Поред ових синтагми за коначно дефинисање тактике потребно је одредити и њен предмет истраживања, као саставни конституент сваке науке. Ово уједно представља и највећи проблем приликом дефинисања тактике и осталих аутохтоних војних наука. Наиме, приликом дефинисања подручја објективне стварности које истражује тактика, али и остале војне науке, део војних теоретичара се позива на величину војне јединице која учествује у борбеним и неборбеним активностима. Такође, део војних теоретичара сматра да је циљ који се конкретном формом жели постићи дефинише предмет истраживања војних наука. Имајући у виду, да данас „рој дронова” – „лутајуће муниције” или „пара” вишенамених авиона може уништити центар гравитације непријатеља, јако је тешко направити јасну корелацију нивоа употребљених снага и постигнутог циља. Наиме, група, тим, или одељење, данас може извршити такво дејство да кроз директне или индиректне ефекте оствари стратегијски утицај. Такође и оперативне групе често приликом вођења својих борбених дејстава нису у стању да униште ни циљеве тактичког карактера, што је јасно уочљиво у оружаном сукобу на територији Украјине. Због тога се на предмет истраживања треба гледати кроз призму нивоа оружане борбе у коме сукобљене стране изводе сопствене операције. Према овом схватању, тактику можемо дефинисати као аутохтону војну науку која обухвата скуп систематизованих и методолошко верификованих сазнања о делатности војних формација у боју и борби, као основним нивоима оружане борбе. Обухватајући шири контекст дефинисања свих садржаја дефинијента, тактику можемо дефинисати и као аутохтону војну науку која се бави истраживањем теорије и праксе припреме и извођења операција у боју и борби сукобљених страна (појединачним дејствима и противдејствима, акцијама и реакцијама), као основним нивоима оружане борбе. Овде се синтагма „појединачна дејства и противдејства и акције и реакције” користи уместо термина борба, зато што је то логички исправно. Наиме, оружана борба је ужи појам од појма борба, због

чега борба не може да буде конкретна форма – ниво оружане борбе. У следећем поглављу рада биће више речи о појмовном значењу самих термина који се односе на нивое оружане борбе: „бој и појединачна дејства и противдејства, акције и реакције”, имајући у виду да они представљају предмет истраживања тактике као аутохтоне војне науке (Petrović, Cvetković i Stojiljković 2015, 225).

КОНСТИТУЕНТИ ТАКТИКЕ КАО ВОЈНЕ НАУКЕ

Сваку науку, као скуп верификованих сазнања о одређеном подручју објективне стварности, детерминишу њени конституенти. Конституенти аутохтоних војних наука, укључујући и тактику су следећи: предмет, теорија, метод и језик. Постоје бројни аутори који су се бавили конституентима војних наука (видети Blagojević, Starčević, i Zogović 2019, 183–186; упоредити Sakan 2011, 31–44; упоредити Krsmanović i Liptai 2011, 152–159; упоредити Devetak 2023, 136–138). Условно, у овом поглављу, као посебан конституент може се разматрати и објекат истраживања тактике, који се у овом случају односи на делатност војне организације на тактичком нивоу.

Предмет истраживања тактике

Ако прихватимо одређење предмета истраживања аутохтоних војних наука на оружану борбу и њене конкретне форме – облике испољавања у оружаном сукобу, онда је сасвим прихватљиво, да су предмет истраживања тактике бој и борба као нижи нивои оружане борбе, уједно двосмерни процеси који се одигравају на тактичком нивоу. Због нелогичности која се односи на термин борба, где се она у појединој литератури разматра као садржај на nižем нивоу општости од оружане борбе, прихватљиво је овај најнижи ниво оружане борбе, односно њене конкретне форме термилошки одредити као „појединачна дејства и противдејства, акције и реакције” (Petrović, Cvetković i Stojiljković 2015, 225). У сваком случају ради се о двосмерним процесима у којима сукобљене стране учествују кроз извођење сопствених операција. „У бојевима се начелно ангажују више тактичке јединице и наменски састави истога нивоа сукобљених страна” (Ministarstvo odbrane Republike Srbije [MORS] 2012); Petrović, Cvetković i Stojiljković 2015, 225).

„Бој је нижи ниво испољавања оружане борбе од битке по значају” (Petrović, Cvetković, i Stojiljković 2015, 225). „Он представља конкретан облик оружане борбе и може се водити између зараћених страна самостално или у склопу вишег облика, односно у саставу једне битке” (Petrović, Cvetković, i Stojiljković 2015, 225; Petrović, Kankaraš, i Cvetković 2016, 70). „Бој обједињује више појединачних дејстава, противдејстава, акција и реакција и пресудно утиче на исход оружаног сукоба у тактичким размерама. Појединачна дејства, противдејства, акције и реакције су основни ниво оружане борбе у којем се директно и масовно сукобљавају мање снаге у извршавању додељених мисија и задатака. Уједно овај облик, представља и најнижи облик испољавања оружане борбе који се између страна у сукобу може изводити на одређеном простору и у одређеном времену самостално или у саставу виших облика испољавања оружане борбе” (Petrović, Cvetković, i Stojiljković 2015, 225). На основу наведеног закључује се да су „бој и појединачна дејства и противдејства, акције и реакције” предмет истраживања тактике као војне науке, где се у двосмерном процесу изучавају тактички поступци, борбена организација и употреба сукобљених страна кроз припрему и извођење операција на одређеном простору и у одређеном времену на најнижем нивоу организовања.

Теорија истраживања тактике

Теорија једне науке у суштини представља систематизовано сазнање о предмету истраживања науке. „Теорију неке науке сачињавају на одређени начин повезани општи искуствени ставови помоћу којих она сређује искуствене податке и објашњава искуствене појаве на оном подручју стварности које је предмет њеног истраживања” (Milić 1978, 302). Према Вујевићу (Vujević 1983, 26) „теорија је виши закон помоћу којег се објашњавају нижи закони.”

Из наведеног о теорији науке се може говорити у ужем и ширем смислу. „Под теоријом у општем смислу се може подразумевати све оно што је у одређеном подручју стварности спознато мисаоно – сазнајном делатношћу људи и записано или на неки други начин исказано и забележено што служи као ослонац за унапређење људске праксе” (Sakan 2003, 81). „У ужем смислу теорија подразумева само ону врсту теорије која има објективан, научни карактер (научна теорија), односно која објашњава појаве, предмете и процесе, и као таква, омогућава дубљи захват ка сазнању стварности” (33).

Теорија тактике се развијала од настанка цивилизације, односно времена употребе првог хладног оружја у борбене сврхе. Развијала се кроз четири епохе: епоху хладног оружја; епоху употребе класичног конвенционалног оружја; епоху употребе и претњи од употребе нуклеарног – хемијског и биолошког оружја; епоху савремених дисиметричних и асиметричних оружаних сукоба и безбедносних претњи, ризика и изазова из ваздушног простора (видети Petrović, Cvetković, i Stojiljković 2017).

Свака епоха је детерминисана технолошким решењима примењеним у оружаним снагама, у склопу цивилизацијског развоја и дијалектичког јединства и борбе супротности и преласка квантитета у квалитет. Данас присуствујемо настанку нове епохе развоја конкретних форми оружане борбе, а самим тим и развоју тактике. Ова епоха се одликује масовном употребом наоружања и војне опреме четврте индустријске револуције, а вештачка интелигенција и масовна употреба роботизованих беспосадних платформи ваздушног, копненог и воденог типа, полако преузимају примат у припреми и извођењу борбених дејстава.

Основни речник који се користи код теоријске систематизације сазнања је комбинација примењених техничко-технолошких решења у системима оружја, опреме и тактичких поступака који су одређени тактичко-техничким карактеристикама система оружја и средстава, са циљем максимирања испољавања борбених могућности снага, које се формирају од тактичких јединица уз минимизирање утрошака ресурса. На садашњем нивоу изграђености тактике постоје и основни ставови, који се експоненцијално развијају и мењају са организацијским и технолошким променама у физиономији савремених оружаних сукоба. Упоредо са историјским развојем тактике, у њеној теорији су се формирале и одговарајуће хипотезе о суштини делатности снага организованих на тактичком нивоу и проблемима припреме и извођења борбених дејстава и осталих активности на тактичком нивоу у борбеним и неборбеним операцијама (Petrović, Cvetković, i Stojiljković 2017, 19). Са развојем научне мисли појављују се, поред начела и принципа организовања и употребе и теореме и законитости развоја модела употребе одређених снага на тактичком нивоу, имајући у виду примену савремених метода у истраживању борбених дејстава тактичких јединица. „Теорија тактике има своју и практичну улогу” (20). „Теорија служи за проверу достигнутих сазнања (на пример: на

основу историјско-компаративне методе и методе студије случаја у различитим оружаним сукобима могуће је проверити начин употребе беспосадних платформи и спознати примену нових тактичких поступака у различитим фазама извођења операције” (20). „Сазнање, у овом смислу, је усмерено на откривање истина у оквиру борбених дејстава. Усмерена је и на спознају истина и у другим активностима на тактичком нивоу ангажовања снага. У том смислу, имајући у виду и значајан друштвени карактер, појава, процеса и догађаја приликом ангажовања тактичких јединица, научно сазнање је углавном могуће на нивоу: научног описа, класификације и објашњења, а значајно ређе на нивоу научног предвиђања” (20–21).

Примењена улога теорије тактике усмерена је на решавање конкретних практичних проблема у делатности Војске на тактичком нивоу ангажовања. На пример, примењена улога се огледа у потребама реализације процеса модернизације система оружја и опреме и изналагања нових тактичких поступака и модела употребе јединица, на основу спознаје на одређеном нивоу научног сазнања начина ангажовања снага Војске у оружаним сукобима на тактичком нивоу ангажовања.

Метода истраживања тактике

Метода је одувек била најдискутабилнији конституент сваке науке. „Она је дискутабилна и данас зато што научници нису успели да потпуно усагласе ставове о њеном појмовном одређењу, структури и схватању методе уопште” (Sakan 2011, 40). „Може се рећи да метода као конституент науке, представља „комплекс међусобно повезаних, кохерентних, систематизованих поступака који скупа чине приступ предмету науке и доказивању научне истине” (41). Прихватљиво је и схватање методе науке као „скупа научно верификованих сазнања, научно-теоријски и практично проверених правила и норми, мисаоних и практичних делатности, инструмената и поступака који омогућавају приступ предмету науке, указују на пут његовог истраживања са различитих аспеката и упућују на начин стицања нових научних сазнања и њихово интегрисање у јединствену теорију науке” (41). Једноставније речено, метод науке представља скуп поступака истраживања, проверавања и доказивања научне истине.

Анализе борбених дејстава и осталих активности које изводе јединице на тактичком нивоу организовања у савременим оружаним сукобима су показале да се ради о врло динамичном деловању које се одликује брзим променама борбене ситуације и ратовањем у електромагнетном спектру. У таквим условима је изузетно тешко предвидети исход вођења борбених дејстава.

Имајући у виду претходно наведено, потребно је истаћи да се поред филозофских, општих (пре свега методе моделовања – свако тактичко увежбавање уједно представља упрошћену слику стварне конфликтне ситуације; статистичке и историјско – компаративне методе), посебних („анализа – синтеза, индукција – дедукција, дефиниција – класификација” и слично) и емпиријских метода („методе посматрања, испитивања, анализе садржаја и метода експеримента”) у истраживању појава, процеса и догађаја на тактичком нивоу делатности снага Војске све више користе и методе решавања оперативних проблема (Petrović, Cvetković i Stojiljković 2017, 21). Ове методе су засноване на савременој информатичкој технологији и значајно унапређују процес доношења оперативних одлука у току извођења борбених дејстава на основу расположивих информација у реалном времену.

Најчешће примењиване методе у ову сврху су: математичке методе прогнозирања и методе управљања организационим системима (методе операционих истраживања). У изучавању конкретних форми оружаних сукоба и начина ангажовања снага Војске у појединим фазама извођења операција значајну примену има и метода студија случаја.

Језик тактике

Језик, као конституент војних наука, подразумева „специфичан систем конвенцијом усвојених знакова који имају утврђено значење и који се користе као средство за споразумевање у области аутохтоних и других војних наука и научних дисциплина” (Sakan 2011, 36). Тактика се користи књижевним језиком уз одређене специфичности које произилазе из језика војних наука, као и примењених технолошких решења и тактичких поступака снага Војске (Petrović, Cvetković i Stojiljković 2017, 22).

Традиција језика тактике заснива се на традицији језика војних наука, уважавајући специфичности технолошког напретка и

организацију оружаних снага кроз историју ратовања. Потребно је истаћи да се језик (научни, вештачки, као и објекат – језик и мета – језик) тактике убрзано развија настајањем нових термина, синтагми, реченица и параграфа, у складу са убрзаним развојем технолошких решења примењених у оружаним сукобима на тактичком нивоу. Тако да се данас користе термини који до пре неколико година нису били ни разматрани приликом анализирања употребе снага (Petrović, Svetković i Stojiljković 2017, 23). У питању су термини попут: „дроновии самоубице”, „лутајућа муниција”, „микробеспилотне летелице” и слично. Данас наоружање и војна опрема која се означава овим терминима често има и пресудну улогу у реализацији задатака у борбеним дејствима.

Имајући у виду чињеницу да се често приликом формулације класификације аутохтоних војних наука користи критеријум ниво организованости снага које реализују или учествују у некој операцији, овде је дат и кратак осврт на објекат истраживања тактике. „У науци се под објектом често подразумева целокупна стварност, односно скуп појава, а ако је реч о друштвеној науци – скуп друштвених догађаја. При томе се сам објекат може исказати као део неке целине, или посебна целина састављена од посебних делова” (Pećićlić i Milić 1991, 178; упоредити Petrović, Kankaraš i Svetković 2016, 73).

„Предмет се, у односу на овако схваћен објекат, испољава као она страна објекта која је подложна испитивању” (Marček i Kovač 2011, 23; упоредити Petrović, Kankaraš i Svetković 2016, 73). Када се говори о „објекту истраживања војних наука историјски гледано, прво је то био рат, па оружана борба или оружане снаге” (Petrović, Kankaraš i Svetković 2016, 73). Са становишта класификације војних наука према критеријуму нивоа организовања снага, прихватљиво је да објекат истраживања аутохтоних војних наука буде војна делатност у ужем, односно одбрамбена делатност у ширем смислу. На основу овог критеријума објекат истраживања стратегије је војна делатност у целини (делатност Војске у целини), оператике, војна делатност оперативних састава, док би објекат истраживања тактике била војна делатност јединица тактичког значаја (делатност јединица и привремених здружених састава закључно до нивоа бригаде) (74). Према овом критеријуму могуће је извршити још једно појмовно одређење тактике као војне науке. У овом случају, тактика би се појмовно одредила као аутохтона војна наука (*genus proximum*) која представља скуп систематизованих и методолошко

верификованих теоријских и практичних сазнања о делатности снага Војске на тактичком нивоу организовања (*differentia specifica*).

КЛАСИФИКАЦИЈА ТАКТИКЕ КАО ВОЈНЕ НАУКЕ

Дијалектичко јединство и борба супротности прожима и научну делатност. Такав је случај и са методолошким оквиром који се бави истраживањима спознаје одговарајућег нивоа научног сазнања. На пример са једне стране имамо анализу, са друге стране синтезу као опште научне методе. Код посебних научних метода имамо, дедукцију и индукцију. Научне методе, које, поред других, представљају симбиозу јединства и супротности јесу методе дефинисања и класификације. И док је приликом појмовног одређења тактике извршено дефинисање овог појма, као апстрактно формулисане људске мисли конкретне форме објективне стварности, код класификације се врши подела појма на нижем нивоу општости (из општег појма издвајају се посебни и појединачни појмови према одређеном критеријуму класификације). У суштини, класификација представља поделу општег појма према одређеном критеријуму (који приликом дефинисања представља „виши појам”, односно *genus proximum*) на основу „специфичне разлике” (*differentia specifica*) која садржајно одваја ниже појмове, који се налазе логички у вишем појму. Значи, да би се извршила класификација потребно је одредити према ком критеријуму се она врши.

Имајући у виду сву сложеност аутохтоних војних наука, укључујући и тактику, постоје бројни критеријуми на основу којих је могуће класификовати тактику (видети Blagojević, Starčević i Zogović 2019). Према предмету истраживања, тактика се може класификовати на тактику боја и тактику борбе („појединачних дејстава, противдејстава, акција и реакција”). „У односу на простор извођења борбених дејстава као критеријум класификације, тактика се може класификовати на: тактику на копну, тактику на води (мору, унутрашњим пловним путевима и слично) и тактику у ваздушном простору” (Sakan 2003, 312). „Међутим, космички простор и сајбер простор отварају питање развоја тактике и у овим просторима. Такође, треба напоменути да се борбена дејства све више изводе у скупу више сегмената простора истовремено па би класификација тактике могла бити проширена и тактиком у полиамбијенталном простору” (Devetak 2023, 139). Према критеријуму који се односи на линију

фронта, тактика се може класификовати на: „тактику на фронту, позадини и заузетој територији” (Sakan 2003, 312). Према критеријуму симетричности оружаних сукоба, тактика се може класификовати на: тактику симетричних сукоба, тактику дисиметричних сукоба и тактику асиметричних сукоба (ова класификација је посебно значајна имајући у виду физиономију оружаних сукоба после распада биполарне поделе света). У вези са асиметричним ратовањем, Баришић истиче: „Стога је било сасвим логично што се концепт асиметричног ратовања, као нова-стара замисао о вођењу сукоба, појавио током прве деценије новог века, у покушају америчких војних теоретичара да пружи адекватан концептуални одговор на тероризам и друге претње невојног и недржавног карактера” (Barišić 2004, 84).

Можда најзаступљенија класификација тактике је према критеријуму структурне организације Војске. Према овом критеријуму, тактика се класификује на: општу тактику и тактику видова (код нас тактика Копнене војске и тактика Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране).¹ Овде треба напоменути да је ова класификација условног карактера и да зависи од организације снага. На пример у оружаним снагама Руске Федерације, одвојени су видови „Ратно ваздухопловство” и „Ваздушно – космичка одбрана”, па се условно може извршити додатна класификација. Према овом критеријуму, тактике видова се класификују на тактике родова и служби. Даља класификација родова (служби) може се извршити на врсте у складу са организационом структуром Војске. „Анализом класификација тактике може се закључити да неки критеријуми за класификацију нису у потпуности оправдани, а са друге стране не постоје поделе тактике према врсти јединице или посебних борбених система” (Devetak 2023, 140).

Овде треба напоменути да је класификација садржајна карактеристика тактике као науке и да ће се она даље развијати у складу са детерминантама које одређују и развој саме тактике.

ЗАКЉУЧАК

Од настанка цивилизације па до данас, људски ум ствара и разара. Попут Кантове филозофске контемплације, која се односи на разлику између ума и разума, односно људске способности да ствара

¹ Имајући у виду да Република Србије нема море - нема ни морнарицу.

и развија цивилизацију са једне стране, постоји и та филогенетска патологија која доводи до цивилизацијског разарања. У таквим условима кроз историју развијају се оружане снаге широм света и њихове војне формације, које материјално обликују примену војне силе у оружаним сукобима. Као последица наведеног развија се и тактика, која обухвата најобимнији и најфреквентнији скуп борбених и неборбених активности који се одвија на бојном пољу на нивоу најнижих тактичких јединица. Организација војних јединица (људска и материјална) се стално мења и усклађује са захтевима ратовања. До пре десетак година нико није ми помишљао да развија посебна одељења у тактичким јединицама чија намена је израда лажних положаја и постављање макета и лажних извора електромагнетног зрачења, као и одељења за вођење електронских дејстава. Данас је то реалност, заснована на искуствима из Украјине и са Нагорно – Карабаха. Ове промене су квантитативно и квалитативно свеобухватне, мењају физиономију савремених оружаних сукоба и стварају нову епоху развоја војних наука, а посебно тактике као аутохтоне војне науке. Наиме, ове промене су највидљивије на тактичким нивоима и оне су последица огромних технолошких и организационих промена. Све ово представља велики изазов за тактику и употребу тактичких јединица, чиме се тактика у својој суштини и бави. Имајући у виду претходно наведено, нема сумње да ће и тактика као наука у блиској будућности доживети озбиљне промене. Све то за последицу има потребу сталног ажурирања научних и стручних података о тактици, укључујући стална истраживања и систематизацију нових сазнања, која се односе на све конституенте тактике као науке. Пред војним теоретичарима постављају се задаци: сталне систематизације тактичких сазнања, унапређења теорије, метода, језика, па и предмета истраживања. Само на тај начин могуће је стално усавршавати сопствене војне снаге, њихову материјалну и људску организацију, тактичке поступке и друге борбене и неборбене активности, како би Војска увек била спремна да одговори на било коју безбедносну претњу, изазов и ризик у будућности.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Barišić, Igor. 2024. „Asimetrično ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije – Teorijski okvir za analizu problema na Kosovu i Metohiji.” *Politika nacionalne bezbednosti* 26 (1): 83–103. DOI: 10.5937/pnb26-50140.
- Blagojević, Srđan, Srđan Starčević, i Mihailo Zogović. 2019. „Nauke odbrane ili vojne nauke—pola veka bez odgovora.” *Vojno delo* 71 (7): 178–188. DOI: 10.5937/vojdela1907178B.
- Devetak, Saša, i Zoran Djurić. 2023. „Razvoj, izazovi i perspektive teorije i prakse taktike.” U *VojNa 2023*, ur. Srđan Blagojević, 135–143. Beograd: Medija centar „Odbrana”.
- Ministarstvo odbrane Republike Srbije [MORS]. 2012. *Doktrina operacija Vojske Srbije*. Beograd: Ministarstvo odbrane Republike Srbije.
- Klaić, Bratoljub, ur. 1979. *Riječnik stranih reči*. Zagreb: Nakladni zavod matice Hrvatske.
- Krsmanović, Zoran, i Stevan Liptai. 2011. „Naučna izgrađenost taktike kao nauke odbrane.” *Vojno delo* 63 (2): 150–160.
- Marček, Jan, i Mitar Kovač. 2011. „Sistem nauka odbrane i njihovo mesto u sistemu nauka u društvu.” *Vojno delo* 63 (2): 12–28.
- Milić, Vojin. 1978. *Sociološki metod*. Beograd: Nolit.
- Pečujlić, Miroslav, i Vladimir Milić. 1991. *Metodologija društvenih nauka*. Beograd: Službeni list SFRJ.
- Petrović, Ivan, Krum Cvetković, i Zoran Stojiljković. 2015. „Teorijsko određenje vazduhoplovnih i protivvazduhoplovnih dejstava.” *Vojno delo* 67 (4): 222–239. DOI: 10.5937/vojdela1504222P.
- Petrović, Ivan, Milan Kankaraš, and Krum Cvetković. 2016. “Scientific development of notional determination of basic terms of defence science.” *Vojno delo* 68 (8): 65–75. DOI: 10.5937/vojdela1608065P.
- Petrović, Ivan, Krum Cvetković, i Zoran Stojiljković. 2017. *Taktika rodova i službi Ratnog vazduhoplovstva i protivvazduhoplovne odbrane*. Beograd: Medija centar „Odbrana”.
- Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika. Knjiga 3*. 1969. Novi Sad: Matica srpska.
- Sakan, Momčilo. 2003. *Vojne nauke*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Sakan, Momčilo. 2011. „Izgrađenost konstitutivnih elemenata nauka odbrane.” *Vojno delo* 63 (2): 29–45.
- Sakan, Momčilo. 2023. *Paradigme vojnih nauka*. Novi Sad: Tempograf.

- Simeunović, Dragan. 2023. „Perspektive vojnih i drugih društvenih i humanističkih nauka.” U *VojNa 2023*, ur. Srđan Blagojević, 33–38. Beograd: Medija centar „Odbrana”.
- Šušnjić, Đuro. 1999. *Metodologija*. Beograd: Čigoja.
- Vujević, Miroslav. 1983. *Uvođenje u znanstveni radu području društvenih znanosti*. Zagreb: Informator.

Ivan Petrović*

*Military Academy, University of Defence,
Belgrade, Republic of Serbia*

Saša Devetak**

*Military Academy, University of Defence,
Belgrade, Republic of Serbia*

THEORETICAL DETERMINATION OF TACTICS AS A MILITARY SCIENCE***

Resume

The development of civilization led to the emergence and growth of countries and armies, whose primary purpose was the country's defense. This resulted in the development of knowledge related to the methods of conducting armed combat. This knowledge has been systematized over time, and thus, knowledge related to this area, called the art of war, has been created. Since the 19th century, military sciences (tactics, operations, and strategy) have increasingly been considered, replacing the phrase art of war. Since the 19th century, there has been increasing talk of military sciences (tactics, operations, and strategy), which replace the phrase art of war. However, both Eastern and Western directions recognize tactics as a basic military science. However, even today, the theoretical definition of tactics has not been fully completed. Therefore, this paper aims to describe the theoretical determination of tactics as a military science. The first chapter of the paper provides a notional determination of tactics as a military science. The second chapter describes the fundamental constituents of tactics. In the third chapter, a classification of tactics was carried out according to several criteria. The understanding of key terms and the description of the paper's results were carried out using the following methods: content analysis, definition and classification, historical-comparative methods, analytical-synthetic

* E-mail address: ivanpetrovic1977@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7372-637X.

** E-mail address: sasa.devetak@va.mod.gov.rs; ORCID: 0000-0002-0076-6466.

*** This paper was written as a part of the scientific research project funded by the Ministry of Defence, Republic of Serbia: IIIHO/DX/1/24-26.

methods, and deductive methods. The notional determination, description of the constituents, and classification of tactics as a military science represent the result of the paper.

Keywords: Tactics, Military Sciences, Constituents, Levels of Armed Warfare, Operations.

* Овај рад је примљен 7. априла 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. маја 2025. године.